

me fiducia de perditis hominibus, quibus alia placent, otia, hæc molestiam ingerunt, ac fastidium. Vos verò studiosi Lectores, cum fructuum, ut auspicor, percipietis, ut lætemini in primis, ab omni vos impietate, ab omni scelere sano consilio declinavisse; deinde impietatem ipsam, scelera universa magis magisque abominari, detestari, horrere pergatis.

PARS PRIMA
DE CRIMINIBUS.
DISSERTATIO PRIMA
DE CRIMINIBUS GENERATIM.

CAPUT I.

Quid sit crimen.

*F*uerunt Civitates duas amores, terrenam scilicet amor sui usque ad contemptum Dei, caelestem vero amor Dei usque ad contemptum sui: Paucis ita in libro 14. de Civitate Dei cap. 28. delictorum omnium originem, causas, & naturam ipsam expressit Augustinus, philosophica sanè ratione. Siquidem Philosophi meo iudicio saniores totum naturæ jus, imò & universa jura, quæ ad naturale adjecta sunt, in recta amoris ordinatione constituerunt, qua fiat, ut primum & præ ceteris diligamus Deum, infra hanc dilectionem locum demus reliquis amoribus, in societatem primum, deinde in nosmetipsos, denique in singulos naturæ nostræ consortes pro modo universorum. Hinc civitatem caelestem, & sanctam eam dixit, quæ coheret ex hominibus, qui divini amoris ardore concitati sollicitudinem sui non nisi inferiore loco haberent, in quo consistit rectus ordo amandi; civitatem autem terrenam, & labe confectam appellavit, quæ coheret ex hominibus, qui nimium sibi indulgentes Deum temnerent, in quo amoris ordo turbatur, atque pervertitur. Nimis fortè subtilis alicui videbitur hæc observatio, juxta quam peccatum definiretur amor quicumque inordinatus; quare elarius iterum cum Augustino in lib. 22. contra Faustum cap. 27.

dicam, peccatum esse factum, dictum, vel conceptum contra legem æternam Dei: cui consonans Ambrosius in libro de Paradiso cap. 8. ait: *Quid est peccatum, nisi praviratio legis divinae, & caelestium inobedientia præceptorum?* Clarius adhuc juvat Augustini mentem attingere, cum legem æternam Dei nominavit, ex quo etiam intelligatur Ambrosius, cum legem divinam dixit, & caelestia præcepta. Eo in loco Augustinus legis æternæ nomine fassus est, intellexisse se rationem divinam, vel voluntatem Dei, ordinem naturalem conservari jubentem, perturbari verantem. Hinc est, quod divinæ legis nomine non ea tantum veniat, quæ divino oraculo perspicuo revelata fuerit, id est aut scripto, aut tradito verbo Dei, sed etiam quam aut naturalis ratio à Creatore Deo honesti sanè, & inhonesti præceptis imbuta suadet, aut homines potestate legitima præditi ad publicæ seu sacræ, seu civilis societatis emolumentum proponunt; non enim est potestas, nisi à Deo, ut ait Paulus in cap. 3. epistolæ ad Romanos, & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, can. 45. caus. 23. quæst. 4., can. 27. & 29. caus. 23. quæst. 5.

Generalia hæc sunt, & omni delictorum etiam leviorum generi accommodata: Verùm agnoscenda initiò est varia delictorum ratio. Omnia quidem de-

lita utpote adversus Deum admissa, Deum eundem vindicem sunt habitura, quousque legitimis modis non expientur; proindeque delicti omnia subjacent Ecclesiae clavibus in foro; ut ajunt, interno, sive penitentiali, quo verè penitentibus absolutio datur, & coram Deo indicitur operum satisfactio, quoties necdum satisfactum sit; non tamen generaliter de peccatis omnibus sumitur in foro externo publica hominum Dei ministrorum auctoritate vindicta; sed tantum de gravioribus nonnullis, & quidem indicitis modò asperioribus, modò lenioribus poenis pro admisi qualitate. De posteriore hoc delictorum genere tantum agere, mei est instituti; sive de delictis illis, quæ in externo foro puniuntur, & quæ propriè criminum nomine veniunt. Distinctionem istam aperè tradidit Isidorus Hispalensis ita scribens in libro 2. sententiarum cap. 18. *Multi vitam sine crimine habere possunt, sine peccato non possunt.* Joanne Apostolo attestante, qui ait: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est;* & Synodus Romana anni 1074. can. 15., dum ex Apostolica doctrina voluit ad Clerum admittendos esse, qui sine crimine essent, licet non sine peccato, quoniam crimen est peccatum grave, accusatione & damnatione dignissimum; quod & perspicuè docuit Augustinus in can. 1. dist. 81. Itaque in proposito nostro crimen esse dicemus, non quodcumque peccatum, id est non quodcumque aut admissum adversus legum vetita, aut prætermisum adversus legum præcepta, sed illud aut admissum adversus legum vetita, aut prætermisum adversus legum præcepta, quod poena sequitur abs Judice inter homines indicenda, adeo ut legitima poenæ indicitio crimen à peccato distinguat. Observandum tamen est, nihil in hac re interesse, an poena lege specialiter definiatur, an prudentiæ, & aequitati Judicis definienda mandetur; semper enim poena dicitur legitima, quam

ex præscripto legis Juxta infligit, utriusque modus & quantitas poenæ plurimum pendere ex ejusdem Judicis arbitrio videatur.

Itaque crimen propriè dicitur, contra quod poena decernitur. Sed in hac positione cæteroque perspicua & plana nonnulla instituendæ sunt observationes, quibus palam etiam fiat, qualia sint delicta, contra quæ poena statuenda fuerit, & qualia sine poena relinquenda. Id clarius demonstraretur exemplis, quam generalibus regulis, imò & demonstrabitur in integra tractatione. Cæterum juvet initio generalia quædam præcepta stabilire, quæ cum norma esse consequerint Legumlatoribus, esse præterea possunt Interpretibus legum, veluti lumen ad intimum legum spiritum adsequendum. Sunt ista, uti nemo non videt, utrique juri communia: quamobrem opportunum est, suscipere animò ad placita prudentum virorum, sive illi sint civilis sapientiæ, sive disciplinæ ecclesiasticæ præceptores; quorum sententias ubi contulerimus, agnosceremus mutuo consonare; tantum apud viros ecclesiasticos quædam singularia inveniemus, quia isti, dum regulas traderent, multa, quæ ad forum externum pertinent, cum iis, quæ ad forum externum attinet, congererunt, uti congerere debuerunt illi, qui utriusque fori regimen nacti sunt. Porro utrique generaliter constituerunt, tum esse reos poenis coercendos, quum tale foret admissum, quod societatem, remve publicam turbaret; interea tamen in hoc explicando, non quidem contrarias, sed paulò diversas regulas proposuerunt, quasi incidentes per diversas semitas, ad unam eandemque metam, ac finem collinearent.

Civilis sapientiæ seu philosophiæ dogmata explicavit Aulus Gellius in lib. 6. Noctium Atticarum cap. 14., ubi ait, tres esse causas quibus existimatum est, certa delicta puniri. Prima est, quum poena adhibetur castigandi, atque emendandi gratia, ut is, qui fortuito deliquit, attentior fiat, correctiorque: Al-

te.

tera est animadvertendi causa, cum dignitas, auctoritas ejus, in quem est peccatum, tuenda est, ne prætermisum animadvertio contemptum ejus pariat, & honorem leve: Tertia ratio vindicandi est, quum punitio propter exemplum est necessaria, ut cæteri à similibus delictis, quæ prohiberi publicè interest, meru cogitæ poenæ deterreantur; idcirco veteres exempla pro maximis, gravissimisque poenis dicebant. Quando igitur, aut spes magna est, ut is, qui peccavit, citra poenam ipse sese ultro corrigat; aut spes contra nulla est, emendari eum posse & corrigi; aut jacturam dignitatis, in quam peccatum fuit, metui non necessum est; aut non id peccatum est, cujus exemplo necessario metu succurrendum sit, tum quidquid ita delictum est, non sane dignum esse imponendæ poenæ studium visum est. Hucusque Gellius, qui & philosophos, præcipuè Taurum & Platonem, ita disseruisse commemorat. Hinc primò inferitur, etiam attempta Jureconsultorum philosophia, multa esse delicta, quæ uti talia in foro non attenduntur, id est, quæ non puniuntur, quò pertinet sententia Pauli in l. 144. ff. de reg. juris: *Non omne, quod licet, honestum est, quasi dicatur: multa sunt, quæ licent, id est, quæ non puniuntur, quæ tamen non sunt honesta.* Hujusmodi sunt delicta leviora, quæ rempublicam aut nihil, aut parum turbant; neque enim congruit, ob res minimas rempublicam inquietari, argumento l. 4. ff. de integ. rest. Hinc Jureconsulti actionem de dolo denegaverunt, ubi de re modica ageretur, id est quæ duobus aureis minor esset, l. 9. in fine, l. 10. & 11. principio ff. de dolo malo. Hujusmodi etiam sunt illa delicta, quæ humanitati quidem, & benignitati repugnant, non tamen abstineat, laudandus est, quæque si admittat, non damnatur, ut in specie l. 1. §. 3. ff. de peric. & com. rei vend. Hujusmodi quoque sunt illi actus, de quorum pravitæ satis non constat, & gra-

vis difficultas esset in sumenda cognitione, veluti si quis citra metam, aut dolum curaret testamentum sui gratia condi, juxta l. ult. ff. si quis aliquem testari, & l. 3. cod. eod. tit. Secundò inferitur, non omnia delicta gravia, & quem rempublicam turbant, legibus puniri; sed tum demum, cum aut corrigendi sunt rei, & emendandi, aut vindicanda publica auctoritas, aut poenarum exemplo cæteri terrendi, juxta doctrinam Gellii modò laudatam. Hinc scimus, gravissimum assentationis crimen ferè non puniri, quia hæc puniendi causæ deficientes dixi ferè, ut exciperem speciem legis 1. cod. de status, & imaginib., in qua publica Principum auctoritas violata pehabetur. Scimus insuper, in solam delictorum cogitationem, sive propositum poenam non inferri, l. 18. ff. de poenis, quia sola cogitatio necdum manifesta in eas causas non incidit, præterquam quòd difficultis esset probatio. Scimus denique, sæpè non puniri in Republica luxum, utut sæpè perniciosum, quia eadem desunt puniendi causæ. Hinc Tibertius apud Tacitum lib. 3. annalium c. 53. quum de luxu urbis tollendo consilia agerentur, ajebat: *Sausurus fuerim, omittente potius prævalida, & adulta vitia, quam hoc assoqui, ut palam fieret, quibus flagitiis impares essemus.* Dum hæc Philosophorum, & Jureconsultorum placita ipse considero, video, ab illis ecclesiasticos Patres minimè recessisse. Inveixerunt ipsi triplex coercendorum reorum genus, id est poenitentias, censuras, & poenas. Poenitentiarum finis est emendatio reorum. In primam puniendi delicti causam à Gellio commemoratam. Censurarum finis est animadvertio in contumaces, qui ecclesiasticam temunt auctoritatem. In secundam puniendi causam apud Gellium. Poenarum finis est terror incutendus in universos, quo omnes exemplo damnati rei à flagitiis temperent. Quis & in hoc non agnoscat tertiam puniendi causam à Gellio demonstratam? Hinc non semper Patres ecclesiastici poenam

B2

in-

inferendam voluerunt, uti scribit Ambrosius in can. 26. caus. 23. quæst. 4., quoties nimirum eæ causæ deficerent, ac præsertim cum per se leuora peccata sunt neque adeo Christianam rempublicam turbant, ut sint necessariò puniendi; qua in specie dum homo in hominem infirmitatis consorem miserationem congruam exhibet, universi inuicem ex divina clementia indulgeri sibi veniam optant, demisseque precantur. Hinc insuper à pœnis inferendis abstinuerunt, quum delicta, utur per se, & ratione objecti, uti loquuntur scholæ, gravissima, non tamen à delinquente absoluta omninò fuerint, & consummata, can. 2. & 3. dist. 60. Ad rem Balsamon, & Zonaras ad canonem 4. Concilii Neocasariensis ita scribunt: *In peccatis quatuor esse gradus, dicit Sancti Patres, impressionem, seu primum motum, luctationem, assensionem, & actum; quorum duo quidem prima non est pœna obnoxia, in duo autem, quæ sequuntur, pœnam cadere.* Equidem fateor, hoc in loco paulò variam esse disciplinam Antistitium Ecclesiæ à disciplina Jureconsultorum; quando sola assensio necdum excusationi mandata ab Ecclesia puniri potest, quæ apud Jureconsultos pœna immunis existimatur. Sed heic agnoscenda singularis Ecclesiæ ratio, quæ in hac specie potius in foro interno, & penitentiali punire dicitur, non in externo, in quo eisdem cum Jureconsultis regulas sequitur.

Addi solet alia causa non infligendæ in facinerosos homines pœnæ, quando nimirum magna est delinquentium multitudo, & majus Republicæ detrimentum pœna in omnes inferenda, quam pœnæ ejusdem remissio adferret, can. 25. dist. 50., can. 14. caus. 1. quæst. 7., can. 5. caus. 9. quæst. 1., can. 24. & 32.

caus. 23. quæst. 4. juncto cap. 1. de Paroch. Sed ego in primis observo, in his monumentis non generalem regulam constitui, sed potius contrariam generalem regulam æquitate, ac prudentia ex utilitate publica temperari. Et reverà si ad eas incitas res redigatur, quibus maximè enormia flagitia sint, & periculum emergat, ne pietas & clementia non prosit, imò & futurum timeatur, ne ad similia perpetranda ceteri inducantur, peccantis multitudinis nulla ratio habebitur, can. 37. caus. 23. quæst. 4., cap. 4. de Clerico excom. ministr. Deinde observo, hanc causam non puniendorum scelerum non esse facile cum prioribus comparandam. Etenim ubi agatur de prioribus causis, delictum quidem dicitur, quod admissum est, non crimen, quia illud nulla pœna ex legis potestate punitur; ut ubi de peccante multitudine sermo sit, adhuc propriè crimen appellatur, quod admissum est, quia pœna remissa potius ex dispensatione, seu excusationi non demandata, quam non indicta ab initio deprehenditur; cujus rei argumento gravissimo est, quod peccante multitudine non semper omnibus ad unum usque pœna remittitur, sed adhuc in eos, qui præcipuam causam delicto dederint, animadvertitur, dicto cap. 4. de Clerico excom. ministr. Idem dici potest juxta Romanas leges de marito uxorem suam adulteram occidente, cujus flagitium adhuc crimen dicitur, nec sine pœna est, quamquam nonnihil rigoris lex ipsa remittit parcens justo dolori, juxta legem 38. §. 8. ff. ad leg. Juliam de adulter., l. 1. §. ult. ff. ad legem Cornel. de sicariis, & legem 3. §. 3. ff. ad Senatusconsultum Silmanum.

CAPUT II.

Quotuplex sit crimen.

Vulgatissimum adagium est, extrema quæque vitari oportere; sive enim in unam, sive in alteram partem eò abeamus, quò longius iri nequeat, sine vitio ferè esse non possumus. Utrinam id servavissent, qui singulorum criminum qualitates, & species invicem contulerunt, quorum aliqui definitiverunt, omnia peccata esse paria, nullumque omninò inter ea discrimen intercedere; alii è contrario tantam inter nonnulla scelera voluerunt esse distantiam, ut vix commune aliquid superesset. Primi generis fuerunt Stoici, quorum tamen opinio explosa fuit quorumcumque Legumlatorum sententia; & post institutam à Christo Ecclesiam nunquam amplius audita fuisset, nisi eam iterum excitavissent olim, renovata quidem, sed inani contentione, hæretici Novatiani, uti referunt Ambrosius in lib. 1. de penitentia cap. 1. & 2., Augustinus in epist. 29. ad Hieronymum, Marcus Antoninus Imperator cognomento Philosophus lib. 2. de rebus suis, ac Cicero Academicarum questionum lib. 2., & de finibus bonorum lib. 4. Posterioris generis fuerunt, idem Novatiani, qui temporibus Ambrosii, eodem Ambrosio teste in lib. 1. de penitentia cap. 2., tradebant quedam esse peccata, quorum veniam possupus à Deo sperare, quædam è contrario, quæ nunquam sint à Deo penitentibus remittenda. Miraris fortè hanc Novatianorum tergiversationem, modò cum Stoicis paria esse peccata tradentium, modò tantam peccatorum differentiam adsignantium? Præterquamquod hæc est hæreticorum consuetudo, qui nunquam sibi concinere constanter poterunt, & dummodò adversus ecclesiasticæ dogmata pugnent, non dubitant, se contrariis doctrinis involvere; id expediebat Novatiano olim Stoicorum sectæ addicto, qui ubi se junxit Novato, mutavit opinionem, ut ego observavi in meis notis in canones Gratianæ ad libros Ambrosii de penitentia, parte 3. pag. 111. Utrumque autem opinionis genus jam satis firmissimis argumentis confoderunt Ecclesiæ Patres, nec quidquam adjuccendum superest.

Adversus Stoicos, & quotquot Stoicorum opinamento adhæserunt, pugnaverunt, ut modò dicebam, Legumlatores universi; statim ac enim isti diversas, seu modò leniores, modò asperiores pœnas peccatis indixerunt, perspicuè indicaverunt, se peccata alia aliis graviora agnovisse. Sancti Patres eadem ratione, qua pugnaverunt contra Romanicum dicitantem, omnes virtutes pares esse, contra quem videtur esse sententia Augustini in can. 11. de penit. dist. 4., pugnaverunt etiam contra eos, qui nullum inter delicta discrimen agnoscerent; & ad hos confutandos vel unum satis fuisset Christi responsum, Joannis cap. 19., dum ait Romano Præsidi: *Qui me tradidit tibi, majus peccatum habet.* Posterior quoque Novatianorum doctrina Evangelicis Christi institutionibus adversatur, cum noverimus datam Apostolis, & successoribus Apostolorum sine discrimine quæcumque solvendi facultatem, Matthæi cap. 18. Joannis cap. 20., hodie autem vix locus esset improbo cuique aliter interpretandi Evangelicæ testimonia, utpotè quæ ad quæcumque crimina referri, perpetua Patrum traditio docet. Gravissimum inter cetera fuit argumentum Ambrosii in can. 51. de penit. dist. 1., ubi eum adnotasset à Christo factam fuisse Apostolis aquæ & ligandi, & solvendi potestatem, jure postulabat, quomodò non aquæ per Ecclesiam Dei ministram peccata omnia sine discrimine remitterentur,

cur, quando retineri per Ecclesiam peccata omnia sine discrimine potuissent. Equidem non ignoro, Novatianos, cum aliqua peccata irremissibilia dicerent, provocasse ad quadam sacrarum litterarum testimonia, quæ aut non intelligebant, aut sana ratione intelligere decretabant. In primis affirmarunt, remitti peccata posse ante baptismum admissa, post baptismum nullo modo, in medium proferentes testimonium Pauli in epist. ad Hebræos cap. 6. ibi: *Impossibile est, eos, qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum caeleste, & participes facti sunt Spiritus Sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi, & prolapsi sunt, rursus renovari per penitentiam;* & cap. 10. ibi: *Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquuntur pro peccatis hostia.* Inde verò mutata sententia, dixerunt, irremissibilem esse blasphemiam in Spiritum Sanctum, utentes Christi Domini verbis illis apud Matthæum cap. 12. *Omne peccatum, & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemie non remittetur. Et quicumque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei, qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro.* Abuti quoque poterant doctrina Joannis, dum Apostolus in epistola 1. cap. 5. prope finem, quædam ait esse peccata *ad mortem*, pro quorum reisorandum non sit apud Deum, quasi & id concinat cum sententia, quæ habetur in lib. 1. Reg. cap. 2. *Si peccaverit, vir in virum, placari ei potest Deus; si autem in Dominum peccaverit vir, quis orabit pro eo?* & quæ paulò aliter exprimi visa est sub nomine Hieronymi in can. 59. de poenit. dist. 1. ibi: *Si Sacerdos peccaverit, quis orabit pro eo?* Hac tamen omnia, & his similia, ac difficultatem potius, quam ad desperationem impetrandæ veniæ pertinent. Et reverè ut ab Apostoli Pauli testimoniis exordiar, postquam ille in dicto cap. 6. epistolæ ad Hebræos tradidit, *impossibile esse eos, qui sunt semel illuminati, rursus renovari per penitentiam,*

subjicit statim: *Consilium tamen de vobis dilectissimi, meliora, & viciniora salutis, tamen quæ ita loquimur. Non enim injustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri &c.* Quod ergo initio ad terrendum impossibile dicitur, sperari adhuc posse conclusit, unde intelligeretur, esse valde difficile, quod impossibile dicebatur. Quod subjicitur in cap. 10., non relinqui hostiam pro peccatis post acceptam notitiam veritatis, aliò spectat; uti enim ex toto contextu deducitur, scopus Pauli erat, ut traderet, non aliam hostiam pro peccatis post novam editam promulgatamque legem esse posse, quam Christum, qui una oblatione consummavit in semperiternum sanctificatos, ac proinde frustra traheret confidere pervicaces Judæos in suarum hostiarum oblatione, per quas ex ritu Mosaico sibi peccata remitti putabant. Evangelicam Matthæi sententiam in dicto cap. 12. commodè jam explicaverunt veteres patres, Athanasius, Papias, Ambrosius, & Augustinus, quorum postremus in cap. 82. Enchiridii, & in epist. 50. ad Bonifacium contra Donatistas, qui eo ipso Matthæi testimonio abutebantur, inquit tùm demùm non remitti blasphemiam in Spiritum Sanctum, cum ejus criminis reus usque in extremum vitæ de misericordia divina desperat, aut corde non flectitur, ut divinam pietatem imploret, quod criminis genus propriè blasphemia in Spiritum Sanctum dicitur. Ad eandem rem ita scribit Chrisostomus in homilia 42. in Matthæum: *Spiritusne, inquit, blasphemia non dimittetur paritentibus? Quod omnino falsum esse patet, nam & hoc peccatum dimissum scimus cum multis eorum, qui talia in Spiritum Sanctum dixerant. Quid igitur est, quod dicit? Significare voluit, multo minus ceteris hoc esse ignoscibile. Quannam ob rem? Quia videlicet quisnam esset Christus, ignorabant. Spiritus autem Sancti gratia multis, & magnis signis seipsum manifestaverat. Chrisostomi verbis lumen adferunt duo Ambrosii monumenta, quæ recensentur apud Gratianum in can. 19. caus. 1. quest. 1. &*

& in can. 54. de poenit. dist. 1., ubi Ambrosius adversus Novatianos pugnans notabat, Simonem Magnum deliquisse in Spiritum Sanctum, veniam tamen, si poenitisset, illi non fuisse ab Apostolo denegatam. Quod addebatur Joannes in epist. 1. cap. 5. de peccato ad mortem, intelligendum est de cæcitate animi, & pervicacis obstinatione, quæ sanè si irremissibilia à Deo est, non ex qualitate criminis proficiscitur sed ex prava peccatoris affectione, qui velit in peccato manere. Quæ denique leguntur, aut in lib. 1. Regum cap. 2. *Si vir peccaverit in Dominum, quis orabit pro eo?*, aut in vulgato illo dicto: *Si Sacerdos peccaverit, quis orabit pro eo?*, quod sub nomine Ambrosii refertur in dicto can. 59. de poenit. dist. 1., jamdudum explicavit Ambrosius adversus Novatianos in lib. 1. de poenitentia cap. 9. scribens, his, aut similibus interrogationibus non subaudiendum esse: *nullus orabit*, sed potius, non adeo facillè inveniendum, qui oret, quasi difficultius venia sit impetrandæ. Clarius pandam, & divinarum litterarum testimonia, & sententias Patrum. Clamant divinæ litteræ, prædicant Sancti Patres, omnium criminum veniam sperari à Deo sine discrimine posse. Clamant divinæ litteræ, prædicant Sancti Patres, nunquam remitti crimina, nisi per poenitentiam. Duo hinc colliguntur consecutaria. Primum est, ubi quis proclivis ad poenitentiam sit, sperare ipsum facillè veniam posse. Alterum est, ubi quis adduci nequit ad poenitentiam, aut ad eam difficile inducitur, vel impossibile esse, vel difficile remissionem. His principiis positis, notari necessariò debuit, tres esse delinquentium personas, quarum aliæ delinquant ob infirmitatem, aliæ ob ignorantiam, aliæ dolo malo, id est scientes prudentes. Delinquentibus ob infirmitatem, vel ob ignorantiam, faciliorem veniam spondederunt; quia & juvari infirmitas novis præsidii, & dispari ignorantia novis doctrinæ luminibus facillè potest; tùm

verò delinquentes etiam facillè ad poenitentiam adduci. At delinquentibus dolo malo, difficilem, & penè impossibilem veniam concedendam esse dixerunt; quia isti duriores cervicæ sunt, & firmo delibatoque animi proposito tenacius criminibus hærent. En causam perspicuam, quare peccata baptizatorum difficultius remittuntur, quam non baptizatorum, quia baptizati nec adeo infirmi sunt, nec adeo in rebus divinis cæcipientes, uti non baptizati. En causam, quare peccata Sacerdotum difficultius remittuntur, quam delicta cæterorum; quia Sacerdotes selecti sunt in Ecclesia viri, & seu sanctitate, seu doctrina præ cæteris probati. En denique causam, quare peccata in Spiritum Sanctum difficultius remittuntur; quia in Spiritum Sanctum blasphemare dicuntur, qui prudentes scientes, & dolo malo, inmanifestate cognitaque veritati resistunt. Equidem tres divinæ Personæ, quæ in eadem divina natura subsistent, æquales sunt, neque una naturalis proprietas de una prædicari potest, quin de altera prædicetur; docet tamen traditio ecclesiastica, singulari quodam jure tribui Patri potentiam, Filio sapientiam, Spiritui Sancto bonitatem, propterea quod in externis divinis operibus eædem divinæ Personæ præstis manifestaverint singulæ singulas illas proprietates. Cùm autem potentia opponatur infirmitas, sapientiæ ignorantia, bonitati dolo malus; traditum est, eum qui ex infirmitate delinquit, contra Patrem; eum qui ex ignorantia delinquit, contra Filium; eum, qui ex dolo malo delinquit, contra Spiritum Sanctum peccare. Itaque si peccatum contra Spiritum Sanctum difficultius remittitur, id non est ex naturæ criminis, & ex divina voluntate veniam denegante; sed potius ex prava delinquentis affectione, qui difficultius poenitentia se subicit, & vix ad veniam demissè à Deo pretendam inducitur.

Dicta hæc generaliter sint, ut in primis statueretur, varias criminum differentias assignari oportere, quum pecca-

ta non esse inter se paria contra Stoicos diximus; deinde statueretur, non admittendam esse illam criminum distinctionem, quam tradiderunt Novatiani agentes, alia esse peccata remissibilia, alia irremissibilia. Indicemus nunc receptas criminum partitiones. Non memoro illam, quam tractationi tribuendæ accommodatam exhibui, tradens, alia esse crimina directè adversus Deum admissa, alia adversus res Deo sacras, alia singularia Clericorum, alia communia universis; hæc enim omnia ex ipso tractationis ordine spontè, & per se patreficiunt. Memor in primis, alia esse crimina, quæ qualitate, alia, quæ quantitate differunt, sive, ut loquuntur Theologi, vel specie, vel numero distinguuntur. Utiles est observatio hujus partitionis & in pœnitentiæ secreto, & in iudiciorum publico Ecclesiæ foro. Nimirum si de foro pœnitentiæ agatur, perspicuum est Tridentini Concilii decretum in cap. 5. sess. 14., quo cautum est, ut à pœnitentibus apud Sacerdotem absolutionis obtinendæ causa pandantur peccatorum mortalium & numerus, & species, unde congruè, & salutare pro modo singulorum pœnitentiæ indicantur. Et si de foro externo sermo sit, quis ignorat, statim occurrere in legibus varios coercendi modos pro varietate specierum, sub quibus crimina continentur; item disputari posse, an exasperandæ sint pœnæ, ubi reus in eadem criminis specie crimina multiplicaverit, & habitum habuerit delinquendi? Incidimus in disputationes scholasticorum, quoties disceptamus de tradenda regula, ad quam exigantur diversæ species delictorum, & criminum. Alii enim ex diversitate præcepti, diversam peccatorum speciem constituunt; alii ex diversitate objecti, in quod tendat peccatum; alii ex diversitate virtutis, cui peccatum opponitur. Ex diversitate præcepti videri non potest satis erui distinctio specifica peccatorum; ne fortè quis dicere cogatur, in homicidio admissio tri-

plexem peccati speciem contineri, propterea quod triplici lege homicidium damnatur, naturali, divina, & humana; aut eum, qui simul & contra sextum, & contra nonum, aut & contra septimum, & contra decimum Decalogi præceptum agit, duplex specie crimen admittit. Neque enim præceptum præcepto additum in eadem re novam peccati speciem inducit; non innovat, aut immutat, sed potius firmat obligationem; quemadmodum promissio aut Deo, aut homini sapè facta nullam novationem facit, tantum ratam habet olim factam pollicitationem. Neque ex specifica, uti scholæ loquuntur, diversitate objectorum, criminum species secretantur, sive quòd in diversis specie objectis sciamus unam specie esse peccatum; sive quòd in uno eodemque objecto admitti diversa specie crimina possunt. Unum specie peccatum est ab eo admissum, qui servum cum peculio furetur, quamquam servus, & peculium specie differant, & in utroque furtum dicitur. Diversa specie peccata sunt in eo, qui pecuniam clam surriperet, & in eo, qui pecuniam per vim à domino raperet; furtum aliud hæc vis bonorum raptorum, seu rapina vulgò appellatur, quamquam utrumque crimen in eadem pecunia versetur. Restat igitur, ut concludamus, potius ex specifica diversitate virtutum, quibus crimen opponitur, diversas criminum species esse eruentes. Quæ in re duo sunt observanda: Primum est, nomine virtutis, non intelligi virtutem quandam generalem, quæ omnes in se virtutes complectitur, qualis ex. gr. est virtus obedientiæ, quæ in omni crimine violatur, aut qualis est virtus justitiæ in sua latitudine amplissimè dicta, quam lædere dicitur quicumque quodecumque delictum admittit. Virtutis nomine intelligitur ea, quæ certam specie virtutem ab altera distinctam constituit. Alterum est, nomine virtutis intelligi debere eam, quæ sub obligatione vel generali legis, vel singularis præcepti cadat: neque enim

omnes virtutes, in obligatione sunt. Quibus positus, ut exemplum tradam, furtum rerum sacrarum, quod virtuti religionis opponitur, specie distat à furto rerum minimè sacrarum, quod virtuti singulari justitiæ adversatur, & non tam furtum, quam sacrilegium appellatur, & singulari pœna legibus plectitur, l. 6. & 9. ff. ad leg. Jul. peculat., l. 16. §. 4. ff. de pœnis. Quantitate, seu numero differunt crimina, quæ eidem virtuti opposita per actus, ut ajunt scholæ, moraliter interruptos, iterum admittuntur, id est, si interna sint, per novam consensionem, aut deliberationem voluntatis; si externa sint, per novum actum à priore distinctum, sive idem objectum sit, sive diversum. Ubi multa admissa sint crimina non specie quidem, sed tantum numero differentia, regula generalis est, quæ tradit, pœnam non ideo augeri, aut immutari. Quinque tamen sunt ad hanc regulam exceptiones. Prima est, si aliud expressè cautum lege fuerit, uti in l. 28. §. 3. ff. de pœnis. Secunda est, si agatur de pœnis levioribus ad rei emendationem potius, quam ad læsæ reipublice satisfaciendum indicitis, l. 3. cod. de patria potest. Tertia est, si agatur de pœnis non nisi adversus eos indicitis, qui consuetudinem habeant delinquendi, uti in cap. 1. de usuris. Quarta est, si agatur, non de pœna inferenda, sed potius remittenda, quæ sanè facilis iis, qui semel, quam iis, qui iteratò, & ex consuetudine delinquerunt, remittitur, l. 3. vers. *His ergo*, cod. de Episc. audient. Quinta est, si agatur de foro pœnitentiæ, sive de pœnitentia infligenda, can. 10. caus. 6. quæst. 1., can. 60. & 78. de pœnitent. dist. 1., cap. 8. de pœnitent. & remission., si quidem pœnitentia indicitur non solum, ut Deo, & Christianæ Reipublice satisfiat, sed etiam ut pravis delinquentis adfectionibus medela porrigatur; camque ob rem salubrius est peccatori, eo diuturniori, atque asperiori pœnæ subjacere, quo

pluribus delictis animo infirmatur.

Altera, & quidem vulgaris, criminum divisio est, qua alia publica dicitur, alia privata; quod aliter civilis, aliter Ecclesiastici juris cultores explicant. Etenim civilis juris studiosi privata appellaverunt, quæ privatis damnatum, vel injuriam adferunt; publica, quibus in rempublicam directè peccatur; data in his unicuique de populo reos accusandi facultate, l. 3. §. 1. ff. de publicis judiciis. Ast Ecclesiastici juris studiosi publica dixerunt, de quibus palàm constat, & publico iudicio quaeritur, publicè propterea puniendi, canone 33. dist. 50., cap. 1. de pœnit. & remission., privata, quæ occulta sunt, seu quæ unius rei, non aliorum conscientia tenentur, & vix Sacerdoti secretam pœnitentiam indicituro produuntur, can. 34. dist. 50., can. 31. & 32. de pœnit. dist. 1. Præterea alia crimina sunt ecclesiastico foro, alia civili privativè subiecta, alia mixta, quæ tùm à civili, tùm ab ecclesiastico iudice cœreantur, in quibus propterea qui Iudex prævenit, alterum excludit, cap. 19. de foro compet., cap. 8. de offic. & potest. Jud. delegat. in 6., l. 7. ff. de judiciis. Horum perspicua sunt in sacris canonibus exempla, ac præcipuè in iis, quibus unaquæque gens instruitur, utriusque potestatis concordatis. Item alia ordinaria sunt, quibus iure communi definita est, alia extraordinaria, quibus iudicis arbitrio definienda pœna mandatur. Atque ut paucis utiliora complectar, alia aut speciale nomen habent, aut speciali nomine carent; alia aut dolo admittuntur, aut impetu, aut negligentia, aut casu; alia denique vel adversus nosmetipsos, vel adversus proximum, vel adversus Deum perpetrantur, quemadmodum indicavit Paulus ad Titum cap. 2. ibi: *Sobriè, justè, & pie vivamus in hoc sæculo*: nimirum in primis *sobriè*, ne adversus nos, deinde *justè*, ne adversus proximum, denique *piè*, ne adversus Deum delinquamus.

CAPUT III.

Quinam rei criminis habeantur.

Huc inter cœtera referendus est titulus 23. lib. 5.

Quamquam quod ad pœnam attinet in foro externo subeundam, non solus peccandi animus quemquam reum constituat, nisi voluntas exterius se ipsam quoquo modo prodiderit, quia, ut ait Cicero lib. 3. de officiis: *Aliter leges, aliter philosophi tollunt astutias, leges, quatenus manu tenere res possunt, philosophi, quatenus ratione, & intelligentia*; non tamen ex factis, sed potissimum ex animo crimen dicimus. Hinc tria statim colligimus, veluti summa disciplina principia. Primum, nullo modo reos criminum habendos esse, qui nullo voluntatis vitio, non dolo, non lascivia, non culpa, aliquid sui natura turpe, aut inhonestum admiserunt; secundo, si non à flagitio, saltem à gravitate flagitii excusari, ac propterea mitiore pœna puniri eos, qui leviores, & minus firmiter consilio peccaverunt; postremo, eos propriè dici criminum reos, & pœnæ legum ordinariæ subjacere, quibus grave fuit, & solidum delinquendi propositum, ac voluntas. Juvat singula paucis explicare.

Ex prima regula proficiscitur, nec criminis reos dici, neque ulla admissi pœna teneri infantes, aut, qui infantibus æquiparantur, amentes, furiosos, ac dormientes, Clement. unic. de homicid., & eos, qui vi ad aliquid faciendum, vel non faciendum adiguntur. Dixi vi; etenim si tantum metus intervenerit, utut gravissimus, iste quidem crimen imminuet, non delebit, cum metus non auferat, sed tantum elevet libertatem, quam sanè demonstrat, quæ integra manet vis, ac potestas eligendi; argumen-

to capitulo 3. ult. de baptismo, cap. 5. de his, quæ vi metusque causa fiunt. Reverà infantes furiosi, amentes, dormientes, ac vi adacti, aut dicuntur voluntate carere, aut voluntate non uti, sive nullam habere deliberandi facultatem, in voluntate autem, aut voluntatis usu, seu in facultate deliberandi, præcipua sedes delicti est; & non alia de causa res inanimæ, aut bruta delicti expertia nuncupamus, nisi quod careant voluntate. Quod si in furiosos, hisque similes animadverti aliquando videamus, quod vinculis detineantur, non est hæc flagitii pœna, sed cautio, qua pericula avertuntur, veluti cum venenatas fruges herbasque aut projicimus, aut sepelinimus, ne passim obesse possint, graviterque nocere. Idem dicendum est de iis, qui casu deliquerint, dummodò casum nulla, ne levis quidem, culpa præcesserit. Adde his illos, qui ex ignorantia vel juris positivæ, vel facti, adversus legem quidquam admiserint, dummodò tamen distinguas crassam, & supinam ignoracionem ab ea, quæ vinci facile non poterit; est enim quod imputetur illi, qui aut facti adjuncta, cum possit, minimè investigat; aut, dum juris ignoracione laborare vult, non eo animo est, ut delicta declinet, sed potius, ut prætexendo delictorum, excusacionem delinqueat impune, cap. 9. de Cler. excom. min., cap. 2. de constitut. in 6. Sunt etiam, qui certis in casibus non solum delicto immunes sunt, sed & benè merentur, utut adversus generales, ipsas quoque naturæ leges facere videantur; nimirum qui speciali

Quinam rei criminis habeantur.

divino jussu excitantur ad aliquid admittendum, quod tamen quam rarissimè contingit. Paucis id explicat Augustinus in can. 15. caus. 23. quæst. 5. de lege æterna Dei ita scribens: *Lex æterna ita medio quodam loco posuit aliqua hominibus, ut in eis usurpandis meritis reprehendatur audacia, in exequendis autem jure obedientia laudatur. Abraham, si spontaneus in occidendo filio mortuus fuisset, execrabilis haberetur: at jubenti Deo obsecundans famulatus est.* Recensui verba Augustini, prout apud Gratianum descripta sunt: cœterum coherent cum sententia Augustini in libro 22. contra Faustum.

Profuit ex secunda regula, eos, qui judicii infirmitate laborant, adhuc reos criminis haberi, licet à magnitudinem facinoris excusentur, proindeque extra ordinem puniantur. Hujusmodi sunt primo, quibus animus causa ætatis imbecillis est; secundo, quibus animus ægritudine quadam, aut lascivia est corruptus; tertio, quibus animus exteriore quadam causa est impeditus; quarto, quibus animus est interiore ignoracione obcecatus. Itaque in primis observo, etsi anima nostra sit immortalis, ex natura sua incorporea, & quo tamen ipsa corpori alligatur, videri eam quodammodò cum corpore ipso adolescere, ac perfici. Hinc in infantia, uti modò adnotabam, vix explicari potest facultas deliberandi, quod necdum discerni potest lex, nec propterea bonum à malo. Ex eo sequitur, ut infantes veluti doli prorsus expertes, omnino à crimine dicantur immunes. Quid tamen de iis, qui infantiam egressi sunt, id est vel septennium proximè attingunt, vel septennium excesserunt, & pupillarem adhuc ætatem agere dicuntur, aut pupillari jam exacta ætate nondum dicuntur majores? Ut ego verum fatear varia in hac parte sunt, & ecclesiasticarum, & civilium legum monumenta, quæ fortè etiam dixeris invicem adversari. Certa lex universis cassibus accommodari non poterat; neque enim

definiri ullo modo potest, qua primùm ætatis parte, quo die, quoque anno quis incipiat veri, & pœna ordinaria damnandi doli capax esse; & quemadmodum operam perderet Legislator, qui vellet corporibus modum adolescendi statuere, ita & is, qui definiret, quo primùm tempore animus induat consilii firmitatem. Solet quidem ut plurimum à septennio usus fieri judicii, ac voluntatis; imperfectus tamen adhuc est usus: liberior etiam usus fit, cum ætas in dies, menses, annosve producitur; sed quis gradus in hominibus in universum ita definire possit, ut in certa ætate liberiores, atque expeditiores facultates dicat, aut minus, unde de majore, vel minore, de absoluto, & imperfecto dolo judicetur? Hanc ob causam rem universam prudenti Judicis interpretationi, & arbitrio singula pro adjunctorum diversitate moderantur relinquendam censerem, cum modò firmus, modò imbecillius dignoscatur aut pupilli cum altero pupillo, aut minoris cum altero minore comparati consilium, quòd vel paulò provectior ætas, vel insignis quædam in re gesta audacia, & dominans præter modum impensa libido quandoquæ patefacit. Itaque de pupillis generalis regula est, quæ docet, eos doli capaces esse, si proximi sint pubertati cap. 1. de delict. pueror., l. 111. ff. de regul. jur., l. 23. ff. de furtis; & licet Senatusconsulto Siliano excusacionem illorum atas habuerit, ubi tamen gravissimum flagitium admiserint, dum præsertim proximè pubertatem attingerent, à capitali pœna immunes non evaserunt; l. 1. §. 32. & 33., juncta l. 14. ff. ad Senat. Cons. Silan. Item apud Gregorium IX. scimus, eosdem excommunicacionis pœnæ obnoxios fuisse; quamquam facilior deinde præbita fuerit petendæ absolutiois, ac veniæ ratio, cap. ult. de sent. excom., can. 118. in fine de cons. dist. 4. Quis tamen interea dicit, in conspectu horum monumentorum, ætatem fuisse generatèr

definitam, qua primùm constitueretur, doli capacem esse quempiam, & damnamum? De minoribus servato ætatis modo eadem ferè recepta regula est, ut scilicet quidquam indulgeatur, can. 8. caus. 26. quæst. 7., can. 5. & 14. caus. 33. quæst. 2., l. 16. §. 3. in fine ff. de pœnis; interea tamen remissius agatur cum eo, qui vix pupillarem ætatem egressus est, asperius cum eo, qui propè ad majorem ætatem accedat; deinde in criminibus atrocissimis vix inspecto annorum discrimine severius animadvertatur, l. 36. & 38. §. 4. ff. ad leg. Jul. de adult., can. 3. caus. 21. quæst. 5., in minus atrocibus, in quibus tamen gravis imminet, qualis esset infamiae, pœna, clementius parcat, l. 21. cod. ex quib. caus. infam. irroget, in levioribus quasi majores coercerentur, præsertim ubi pecuniaria pœna sit, l. 9. §. 2. ff. de minor., l. 4. cod. de servis fugit., atque hoc est, quod dicitur, tum in l. 108. ff. de reg. jur., tum in l. 37. §. 1. ff. de minorib., minori fœ in omnibus delictis, & interdum occurrit.

Si denique de illis agatur, quibus animus ægritudinæ quadam, aut lascivia corruptus est, triplex in hoc delinquentium genus secernendum est, quorum alii ebrii sunt, alii prodigi, alii justo quodam dolore perciti ad delinquendum excitati deprehenduntur. Qui in ebrietate delinquent, dicuntur à Marciano delinquere impetu, l. 11. §. 2. ff. de pœnis. Equiparantur autem iis, qui lascivia labuntur, l. 6. §. 7. ff. de re militari; proptereaque, ut ibidem dicitur, ordinariam pœnam evadunt, & extra ordinem puniuntur, atrenta qualitate culpæ, quam se inebriando admisissent. Hinc rectè ajebat Augustinus in can. 9. caus. 15. quæst. 1. de Loth incestuoso: *Culpandus est quidem, non tamen, quantum ille in-ceruus, sed quantum illa meretur ebrietas, & Ambrosius in can. 7. ead. caus. & quæst. Si quis per vinum delinquit, apud Sapientes Judices venia quidem facta donatur, sed levitatis damnatur.*

tur auctores. Prodigiorum delinquentium nulla singularis est excusatio, qua ordinariam pœnam evadant, utur curatorem acceperint; non enim est verosimile, leges quæ curatorem dando prodigiorum lasciviam cohibere voluerunt in rebus administrandis, aliquam ipsis reliquisse doli exercendi facultatem. Neque obstat lex 40. ff. de reg. jur., ubi prodigi nulla voluntas esse dicitur, ejusdemque sit cum furioso comparatio; siquidem id tantùm spectat vin civilium obligationum, de qua Ulpianus agebat in libris ad Sabinum, l. 6. ff. de verbor. obligat. Qui justo dolore perciti excesserunt modum, & deliquerunt, venia quidem digni sunt, ita, ut ordinariam pœnam evadant, adhuc tamen extra ordinem puniuntur, pro qualitate adjunctorum. Huc refertur possum canonem 47. caus. 23. quæst. 5., ubi quidquam remissius agitur cum iis, qui ex zelo disciplinæ servidiores, & acriores sese gessissent adversus excommunicatos. Exemplum etiam proferunt Jurisconsulti in l. 3. §. 3. ff. ad Senat. Cons. Silan., l. 38. §. 8. ff. ad leg. Jul. de adulter., ubi marito parcat, occidenti uxorem in adulterio deprehensam. Hinc etiam tradi solet, homicidium inter rixantes, & graviter contententes admissum, cui subita ardens ira causam dederit, mitius puniri.

Alii deinde, qui dicuntur exteriore quadam causa impediti, ne legi pareant, sunt quicumque metu ad certam rem faciendam, vel non faciendam quodammodò adiguntur. Profectò licet metus voluntatem minimè excludat, minuit tamen, modò magis, modò minus pro metus ejusdem qualitate, libertatem, seu eligendi facultatem. Hinc est, ut si metus gravis fuerit, & cadens in constantem virum, & ex eo peccatum à quoquam sit, reus criminis ordinariam pœnam evadat, quamquam adhuc extra ordinem puniatur, can. 7. vers. Si autem Episcopi caus. 2. quæst. 1., cap. 5. de his quæ vi met, caus. fiunt. Similiter denique dicendum est de iis, qui interiore ignorantia ob-

ca-

excantur, sive illa sit juris, sive facti. Ignorantia quidem invincibilis à crimine prorsus excusat, & à quacumque pœna; at si talis sit ignorantia, quæ vinci potuisset, quæque non doli, sed culpa, ac negligentia speciem habet, can. 41. caus. 24. quæst. 1., pro modo ejusdem culpæ, vel negligentia criminis adhuc dicitur vel gravior, vel minus grave: quod ipsum dicendum sit de illis admissis, quæ perpetrantur ex minus accurata rerum observatione, id est quibus inadvertentia causam dederit: in quibus sanè casibus plurimum prudentis judicis arbitrio tribuitur, pro modo culpæ, & negligentia pœnam extra ordinem indicitur.

Juxta postremam regulam, quænam dubitatio esse potest, quin is ordinariis criminis pœnis coercendus sit, qui de liberato animo, & dolo, crimen admittat? Si qua iniri disputatio potest, ad eos pertinet, qui crimen admittendi quoquo modo consenserint. Quinque distinguenda sunt personarum genera. Primum est illorum, qui operam impendunt; alterum eorum, qui mandaverunt; tertium eorum, qui consilium dederunt; quartum eorum, qui ratam rem habuerunt; postremum eorum, qui, cum impedire possent, non impediverunt. Quicumque opera delinquentem juverunt aut ministerium præbuerunt scientes prudentes, eodem crimine, eademque pœna tenentur, can. ult. caus. 23. quæst. 8., cap. 8. 11. 13. vers. *Credentes* de hæreticis, cap. 7. de crimine falsi, cap. 6. *Hi quoque* de homicid., & alibi passim. Qui mandavit, ut certum crimen admitteretur, reus ejusdem criminis est, ac si ipse admisisset, est enim mandatarius, quasi modum induit personam illius, cui consilium præbet, traditque quid ipse facturus esset, si in talibus esset causarum adjunctis constitutus; ita in delictis, dicitur non mandavisse, sed dedisse consilium, qui non privata iracundia, aut lascivia, aut simili animi vitio motus delictum suadet, sed potius proponit, quid ipse esset in iisdem adjunctis positus admisurus. Posita hæc generali doctrina, dico, eum, qui consilium dedit delinquendi causa, teneri de crimine, & pœna criminis, si erimen secutum fuerit, cap. 6. vers.

homicid. Id imò verum est, etiam si mandatarius aut mandatum executus minime fuerit, aut in exequendo mandato non præstaverit formam sibi à mandante præstitutam; quemadmodum si mandans telo hominem occidi mandasset, vel clam; & homo occisus fuerit fustibus, vel publicè; quidquid enim secutum est, cum à mandante originem duxerit, totum mandanti tribuitur. Et reverà casus emergens præter opinionem in re dolo facta agenti semper adscribitur, quemadmodum contingit in ea specie, qua quis dolo velit occidere Titium, & dum putat Titium occidere, Cajum occidit. Non idem evenire puto respectu eorum, qui consilium dederunt. Quod ut perspicuè tradatur, observandum est præprimis, quid inter mandatum & consilium differat. Proprie in contractibus mandatum dicitur, quod interest vel mandantis, aut extranei cujusquam præter mandatarium; quod si tantum mandatarii intersit, tunc consilium appellatur, §. 6. instit. de mandato. Planè sicut in contractibus illud, quod interest, sive privata utilitas, ea est, quæ movet ad contrahendum; ita in delictis movent ut plurimum ad delinquendum privata quadam adjuncta iracundiæ, lasciviæ, & his similia; ac propterea quemadmodum in contractibus is dicitur consilium præbere, non mandatum facere, qui non quæ sua, aut extranei commoda quærit, sed potius quodammodò induit personam illius, cui consilium præbet, traditque quid ipse facturus esset, si in talibus esset causarum adjunctis constitutus; ita in delictis, dicitur non mandavisse, sed dedisse consilium, qui non privata iracundia, aut lascivia, aut simili animi vitio motus delictum suadet, sed potius proponit, quid ipse esset in iisdem adjunctis positus admisurus. Posita hæc generali doctrina, dico, eum, qui consilium dedit delinquendi causa, teneri de crimine, & pœna criminis, si erimen secutum fuerit, cap. 6. vers.

Qui

Qui verò de homicid., can. ult. caus. 23. quæst. 8., l. 12. ff. ad leg. Jul. de adulter. At si crimen secutum non fuerit, consensu non tenebitur, id est in foro externo pena criminis non puniatur. Neque enim qui crimen consulit, causam criminis præbet: tantum incipit movere animum, ut in criminis deliberationem feratur. Crimine secuto, consideratur tanquam unica actio; quæ cum à consilio initium ceperit, aut incrementum, tota una cum consilio in iudicio deducitur: sed ubi non habuit effectum, res coërcetur intra fines meræ deliberationis, & propositi; aliis autem verum est, non puniri in externo foro merum propositum, aut deliberationem. Clarius loquar, collatione facta interni cum externo foro, quod tamen velim accipiat, non ut æqua undecumque sit comparatio, sed ut, quod propositum est, nitidius in lumine collocetur. Devenitur ad peccatum internum, prout subjacet foro penitentiali, per quatuor gradus; quales sunt impressio primùm, deinde luctatio, cui succedit assensus, ac postremò executio. Quoties ad assensum, multo magis quoties ad executionem eventum est, incipit unum esse peccatum, ita ut ex unitate actus, non solum mala dicatur voluntas in assensione, & executione, sed etiam mala voluntas in impressione, & luctatione; mala in impressione, quia impressionem non ægrè recipit, mala in luctatione, quia luctationem non benè sustinuit. At quoties ad assensum eventum non est, eove minus ad executionem, nec mala impressio dicitur, nec mala luctatio, propterea quod utraque ad meritum profecta est. Accommodemus hanc ipsam doctrinam, sana tamen traductione, ad rem propositam. Ubi quis consilium criminis dedit, secuto scelere, scelus ipsum in interno foro cum consilio jungitur, quasi una sit actio, quæ à consilio aut originem cepit, aut incrementum. Nil ergo mirum, si & consilium puniatur. Quod si delictum non

sequatur, nihil est criminis, cui iungatur consilium, & sistit intra fines meriti propositi, & deliberationis, quæ in extremo foro aut vit, aut parum attenditur, secus ac contingit in mandato, utpotè quod per se iam est actio consummata. Si in contrarium dicas, in contractibus si obligatio nasceretur, actio esset gratia illius, qui consilium accepit; huic autem est actio deneganda, quia est, quod eidem imputetur, quum minus prudens consilium secutus est. Verùm in criminibus quæ vindicta sumitur, quæque conceditur accusatio, tota est gratia Republicæ, quæ curat diligentissimè, ne prava consilia civibus præbeantur. Si iterum in contrarium opponas, Romanas leges actionem furti non concessisse adversus eum, qui furandi consilium præbuit, l. 36. ff. de furtis, §. 11. in fine instit. de obligat. quæ ex delicto, iterum ego reponam, id esse in furto singulare ob Romanorum principia, juxta quæ nullibi furtum intellexerunt, ubi nulla esset contractatio, quam contractationem deesse in eo, qui consilium tulit, manifestum est. Quicumque ratum habuerunt, vel laudaverunt crimen ab alio admissum, rei etiam criminis dicentur, si crimina in solo consensu consistent, & sola probatione perficiantur; non enim tunc propriæ est ratihabitio alieni criminis, sed proprium, & singulare, imò & novum crimen illius, qui dicitur laudare, & ratum habere. Exemplum est in crimine hæreseos, in quod incidit, qui hæreticam doctrinam ab alio prolatam laudat, & ratam habet, cap. 2. 8. 11. & passim de hæreticis. Cæterùm si de criminibus sermo sit, quæ solo consensu non perficiuntur, sed aliquid extra voluntatem adhuc desiderant absolvendum, distinguì solet inter leviora delicta, quæ

le-

levioribus, & graviora crimina, quæ gravioribus penis reum obnoxium faciunt; ita ut in gravioribus criminibus, & penis nunquam ratihabitio æquiparetur mandato, argumento l. 13. ff. de his, qui not. infam., & in levioribus facillè æquiparetur, l. 152. §. 2. ff. de reg. jur., quod ego ita intelligo, videlicet cum causa pecuniaria est, & ex delicto aliquid lucri devenit ad eum, qui ratum habuit: neque verò dicendum, generalem esse Ulpiani regulam in dicta l. 152. scribentis: *In maleficio ratihabitio mandato comparatur*; liquet enim, Ulpianum in libro 69. ad edictum, unde deprompta lex fuit, egisse de interdicto de vi & vi armata, quemadmodum & magis perspicuum fit ex collatione legis 1. §. 14. ff. de vi & vi armata, & legis 3. §. 10. & 11. eod. tit. In his casibus, cum qui ratum habet delictum alienum ex eodem delicto emolumentum sentit, facillius tenebitur, æquè ac si de contractibus ageretur, in quibus dubium non est, generaliter ratihabitionem mandato æquiparari, l. 12. in fine ff. de solution., l. 6. §. 9. ff. de negot. gest., l. 56. ff. de jud., l. 60. ff. de reg. jur., l. 16. §. 1. ff. de pignor. Imò & observatur in hac re, olim etiam in pecuniariis, ac civilibus causis non comenisse in hoc principium universos Jureconsultos, nam Ulpianus in dicta l. 1. ff. de vi & vi arm. scribit, se Sabini, & Cassii opinioni adherere, Sabini, inquam, & Cassi, qui summum jus æquitate temperabant adversus Proculejanos, & Pegassianos summo juri constanter adherentes. Imò & adhuc Justiniani temporibus in his, ac similibus argumentis Jureconsulti distinguere solebant jura à factis, distinctione, quam subtiliter appellavit Justinianus, atque uti talem rejecit in l. 25. cod. de donat. int. vir. & uxor., unde tandem ad stabiliendam

generalem regulam eventum est, qua retrotraheretur ratihabitio, & mandato æquipararetur, l. 7. cod. de Senat. Cons. Macedon. Sacri canones hæc ipsa principia receperunt in penis illorum delictorum, in quibus ratum habens aliquid emolumentum sentiret, veluti in specie qua quis pecunia ab extraneo donata beneficium cõsequeretur, si deinde ratam simoniam haberet, cujus conscius antea non fuisse, cap. 59. de elect., adde capitulum 23. de sent. excom. in 6. ubi qui ratum habuit, quod suo nomine gestum erat, visus est declaravisse, quid sua interesset. Denique si de illis agatur, qui cum crimine impedire facillè possent, minimè impediverunt, scio, passim generalem regulam proferri, qua traditur, eum, qui impedire negligit, cum possit, crimine teneri, quasi is consentire videatur, can. 8. caus. 23. quæst. 3., cap. 2. de hæreticis, cap. 47. de sent. excom. Verùm hæc regula non adeo generalis est, ut ad certos casus restringi non debeat. Obtinebit illa tantummodò, quoties agatur de illis, qui in delinquentem certam potestatem exercent, aut necessitudine quadam cum delincente junguntur, & ratione potestatis imperare delinquenti possunt, aut ratione necessitudinis suadere vehementer, & acriter, ut à delicto abstineat, can. 12. caus. 23. quæst. 8., cap. 17. de homicidio, cap. 13. vers. ult. de hæreticis, cap. 6. vers. *Et quidem*, de sent. excom. in 6. Cæterùm quoties aliqui nullam in delinquentem exercent potestatem, aut tali necessitudine cum eo non junguntur ut facillè sperent futurum, ut à delicto abstineatur, non ideo ipsi criminis rei erunt, quod non impediverint, ut præsentibus fuissent in eo loco, atque eo tempore, quo crimen admittebatur, can. ult. in fine caus. 23. quæst. 8.

CA.